

В. Е. Лось
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського
м. Київ

“УКРАЇНКА” В ЛЮБЛІНІ: КОРОТКИЙ ОГЛЯД ЦЕРКОВНИХ ДЖЕРЕЛ

Серед усього багатства архівних джерел, що дають нам змогу реконструювати певні аспекти історії української церкви, значну частку складають й ті, що є за межами України. Цілком зрозуміло, що найбільша кількість закордонної української джерельної бази знаходиться в сусідніх країнах – Росії та Польщі, з якими Україна в певні історичні періоди перебувала в межах одного державного утворення. В даній розвідці ми зупинимося на огляді українських джерел, акцентуючи увагу саме на церковній документальній спадщині, яка з тих чи інших причин опинилася в архівах Польщі, зокрема, в Любліні.

На сьогодні пошуки “українки” в Польщі – перспективна та порівняно молода сфера наукових досліджень. Загалом вивчення “українки” в Польщі на даному етапі обмежене індивідуальними пошуками окремих джерел з різної проблематики. З’являються розвідки, присвячені висвітленню та публікації різних українських джерел поза межами України¹.

Натомість узагальнюючих праць, які були б присвячені аналізу українських церковних фондів, що зберігаються поза межами України, на сьогодні немає: опубліковані лише окремі студії².

Без сумніву, найбільший пласт українських церковних матеріалів міститься в державних архівах Варшави та Кракова, зокрема, у Варшавському архіві давніх та нових актів, де зберігаються цілісні фонди джерел до історії України, і в Музеї князів Чарторийських в Кракові.

Утім не меншої уваги джерелознавців заслуговують й регіональні архівосховища Польщі, зокрема, міста Любліна, огляд джерел якого і є метою нашого дослідження.

Наявність українських матеріалів в Люблінських архівах цілком зрозуміла, перш за все, з огляду на його географічне розташування біля українського кордону. Особливо це стосується документів, хронологічні межі яких складають період існування Речі Посполитої, а отже відносяться до спільної спадщини української та польської історії.

Загалом матеріали Люблінського архіву, які тією чи іншою мірою стосуються української тематики, умовно можна поділити на такі блоки: церковні матеріали, присвячені висвітленню функціонування Уніатської та Православної церков; особові фонди, що стосуються українських теренів; матеріали різного характеру.

Окремим джерелом, яке ми не внесли до виділених блоків через його універсальність та надзвичайну інформативність для всіх сфер історії Середньовічної та Модерної України, є Люблінський коронний трибунал³. Матеріали останнього – це спільна спадщина для всіх народів, які проживали на землях Речі Посполитої, і є надзвичайно цінним джерелом.

Люблінський коронний трибунал містить документи від 1579 до 1793 р., всього в фонді 1110 од. зб. Територіальні межі фонду – всі коронні землі. Саме до Люблінського трибуналу надходила більшість судових справ українських земель Брацлавського, Київського, Волинського, Руського, Холмського воєводства. Тематика матеріалів надзвичайно різностороння і охоплює всі сфери життя тогочасного суспільства.

Слід наголосити на надзвичайній інформативності документів Люблінського трибуналу для дослідників церкви. Оскільки церква впливала на той час на всі сфери життя, тому й матеріали церковних інституцій є невід'ємною складовою більшості документів фонду. Це стосується як Православної, так і Уніатської та Католицької церков. Документи дозволяють реконструювати взаємини міжконфесійного духовенства та майнові конфлікти духовенства з представниками інших соціальних груп суспільства. Хоча не слід забувати, що судові документи висвітлюють лише одну і далеко не найкращу сторону діяльності церкви, а отже не дають змоги встановити цілісну картину її функціонування.

Таким чином, матеріали Люблінського трибуналу не можуть замінити нам ані втрачених церковних архівів, ані актових книг, оскільки в них, по-перше, церковні матеріали виступають лише однією із частин фонду, а по-друге, вони відображають лише одну

сторону життя – судові справи. Звичайно, частина документів цього фонду дублює записи актових книг, проте, враховуючи той аспект, що далеко не всі книги збереглися донині, документи Люблінського трибуналу допоможуть реконструювати втрачену документальну спадщину. Особливо це стосується повітових судових книг, процент збереження яких ще менший. Так, зокрема, у фонді знаходяться виписи з актових книг Овруча, Дубна, Корця тощо. Саме тому цей фонд потребує детального вивчення, а ще краще копіювання та публікації.

Не менш важливими для дослідника є церковні фонди Люблінського архіву, частина яких складає цілісний комплекс матеріалів до історії Уніатської та Православної церкви.

Необхідно відзначити, що церковні фонди, представлені в Люблінському архіві, – це половина з усіх фондів люблінської “україніки”. З оглянутих нами 30-ти фондів, що містять українські джерела, 14 є власне фондами церковних інституцій. Хоча слід наголосити, що церковна інформація представлена і в більшості інших фондів, оскільки Церква завжди була невід’ємною складовою тогочасного суспільства.

Відмітимо, що ситуація зі збереженням церковних архівів перебуває в складному стані. Це пояснюється, перш за все, драматичним характером української церковної історії, адже документи церковних архівів нерідко знищувалися під час майнових конфліктів, які були характерною особливістю відносин того часу. Не сприяла їх збереженості й тодішня система зберігання матеріалів у церковних архівах. Утім, на думку дослідника М. Довбищенка, найбільша частина церковних матеріалів Православної та Уніатської церков безслідно зникла під час ліквідації Уніатської церкви російським урядом, що розпочалася в кінці XVIII ст.⁴

Необхідно зауважити, що церковне територіальне розмежування не завжди співпадало з державним. Так, до складу Київської митрополії у XVI ст. входило кілька єпархій, які знаходилися на теренах сучасних українських, польських та білоруських землях. Холмсько-Белзька єпархія була однією із таких церковних структурних одиниць, що знаходилися на землях різних держав. Відповідно, кожна з них мала свій єпископський архів, в якому зберігалися матеріали місцевого характеру. Так, фонд “Холмська греко-католицька консисторія”, що налічує 1229 од. зб., містить матеріали, хронологічні рамки яких охоплюють ще доунійний період –

1525 р. і сягають 1875 р. – року ліквідації унії на Холмщині, а також кілька документів, датованих 1905 р.⁵

Найбільша кількість матеріалів фонду висвітлює діяльність холмських уніатських єпископів, що на сьогодні є сферою досліджень польських дослідників унії⁶.

Проте серед документів, що стосуються Холмської єпархії, можна знайти чимало матеріалів загальноцерковного характеру (копії папських грамот, королівських та імператорських указів), а також документів, що відображають історію інших єпархій. Так, в одній із справ фонду знаходяться документи, що висвітлюють процес до ліквідації унії на теренах Правобережної України в кінці XVIII ст., а також остаточної ліквідації 1839 р.⁷, копії документів Греко-уніатського колегіуму за 1834 р. тощо.⁸

Слід відзначити, що в документах Холмської консисторії було віднайдено документ, що стосується історії Овруцького монастиря, та фундушеві документи Ратненської церкви на Волині, датовані 1629, 1653, 1751 та 1761 рр.⁹, що є свідченням раннього поширення унії на теренах Волині. Зосередження волинських матеріалів у фонді Холмської консисторії пояснюється тим, що до поділів Речі Посполитої частина деканатів, які знаходилися на теренах Волині, входили до складу Холмсько-Белзької єпархії. Після переходу Волині до Російської імперії ці деканати увійшли до складу Луцької єпархії, яка є предметом нашого дослідження.

Значний інтерес становлять матеріали генеральної візитації Ратненського деканату 1793 р. Як відомо, візитації належать до найбільш інформаційних внутрішніх джерел церкви, які на сьогодні є об'єктом досліджень істориків церкви¹⁰. Візитаційна документація є комплексним масовим джерелом з історії та культури України, вона розкриває різні сторони функціонування церкви.

Так, візиту Ратненського деканату проводив візитатор Сильвестер Горський, парох Устимовський, в роки урядування Порфирія Скарбика Важинського, єпископа Холмського. Досліджуваний рукопис складається з 58 арк., написаних на папері польською мовою. Перший аркуш рукопису містить лист Холмського єпископа Важинського із вказівками щодо проведення візитації, датований 26 жовтня 1792 р. Візитація подає детальні відомості про пароха, стан церкви, фундуші та парафіян 27 церков, що входили до складу Ратненського деканату. Наприкінці рукопису міститься додаток – опис фундушів церков із зазначенням відстані між ними. Загалом

цінність візитації посилюється й тим, що на сьогодні немає публікацій візитацій Уніатської церкви Волині напередодні її входу до складу Росії. Детальний аналіз такого типу джерел, можливо, допоможе нам дати відповідь на питання, чому саме на Волині, в порівнянні з Поділлям та Київщиною, унія мала найміцніше коріння та найдовше чинила опір насильницькому приєднанню до православ'я.

У Люблінському архіві знаходяться й матеріали, що висвітлюють діяльність уніатських монастирів Любельщини¹¹, зокрема чотирьох монастирів у Білій, Холмі, Любліні та Замості. Хронологічні рамки даного джерельного комплексу охоплюють кінець XVII – 60-і роки XIX ст., оскільки, згідно з царським указом, усі ці монастирі були ліквідовані в 1861 р. Левову частку матеріалів становлять майнові документи, виписи з актових книг, фундації, дарчі та заповіти, які стосувалися цих обителів. Крім того, в них міститься кореспонденція, літургійні книги, реєстри монахів. Привертають увагу й особисті документи монастирів, так справа № 29 містить діаріуш Замойського монастиря (1758–1780), що є цінним джерелом для дослідників.

Певну інформаційну цінність мають і матеріали невеликих фондів греко-католицьких парафій у Люблінському воєводстві, в яких містяться метричні записи¹², а також фонд Духовної семінарії¹³, заснованої ще за Холмського уніатського єпископа Максиміліана Рилла в 1759 р. Протягом 1804–1810 рр. семінарія не функціонувала (була закрита австрійським урядом). Після ліквідації унії 1875 р. Духовна семінарія продовжила свою діяльність вже як православна і працювала до 1917 р.

Крім матеріалів, що характеризують становище уніатського, як білого, так і чорного духовенства, можна виділити блок документів, що відносяться до історії Православної церкви. Здебільшого ці документи містяться разом з уніатськими, виступаючи їх своєрідним продовженням після ліквідації унії на Холмщині в 1875 р. Хронологічні рамки цього блоку значно вужчі – друга половина XIX – початок XX ст., що обумовлено часом перебування даних теренів у сфері церковно-політичних інтересів Російської імперії, уряд якої сприяв створенню та розвитку православних церковних інституцій. Територію, охоплену діяльністю даних інституцій, складали Люблінська, Сідлецька та Холмська губернії.

Перелічимо назви цих інституцій, зосереджених в Люблін-

ському державному архіві: ф. 96 – Варшавська православна духовна консисторія (1834–1875), 1321 од. зб.; ф. 98 – Холмсько-Варшавська духовна православна консисторія (1871/1875–1905), 8093 од. зб.; ф. 99 – Холмська православна духовна консисторія (1905–1915), 4469 од. зб. До цього фонду приєднаний фонд “Клірові відомості”, що містить 1060 од. зб. Кожна із названих одиниць є продовженням наступної, оскільки до 1875 р. існувала Варшавська єпархія, до якої входили всі православні парафії, що знаходилися на польських землях. З 1875 по 1905 р. функціонувала Холмсько-Варшавська консисторія, а вже протягом 1905–1915 рр. діяла окрема Холмська єпархія. Найменування архівних фондів дублюють назви церковних інституцій.

Ф. 97 – Холмське духовне правління (1875–1905), 7006 од. зб.; ф. 100 – опікунський комітет Холмської єпархії, 121 од. зб.; ф. 101 – Холмська єпархіальна шкільна рада (1887–1915). Також наявні невеликі за обсягом фонди початкових православних шкіл у Любліні: ф. 542/8 (1871–1912), 12 од. зб., ф. 542/9 (1873–1915), 7 од. зб., які містять письмові роботи учнів, книги та класні журнали.

До невеликих за обсягом фондів цього блоку слід віднести ф. 103 – Холмське православне братство (1879–1915), 91 од. зб.; ф. 108 – парафії православні в Люблінському воєводстві, 77 од. зб. (справа про будівництво собору в Любліні та матеріали парафії Збавитиче).

За змістом матеріали зазначених фондів містять реєстри, відомості, протоколи, призначення священників, кореспонденцію, особові справи духовенства, метричні дані, справи про взаємини православних та уніатів і т.д., все що стосується православного духовенства на східних теренах Польщі.

Оглядовий аналіз задекларованого джерельного блоку дозволяє стверджувати, що всі православні інституції існували на державні дотації, оскільки їхнім завданням було зміцнення та розвиток православ'я серед колишніх уніатів цих теренів, що успішно й здійснювалося.

Крім церковних інституцій, в Люблінському архіві зберігається кілька фондів особового характеру, які можна віднести до матеріалів “україніки”. Зокрема, фонд Замоїських з Подзамче (1807–1889), який містить 73 од. зб. та складається з приходно-розходних документів каси за 1837–1839, 1851–1873, 1880–1889 рр.; фонд Фердинанда Бостля (1772–1935), 67 од. зб., матеріали якого присвячені питанням шкільництва в Галичині¹⁴.

Серед особових фондів привертає увагу зібрання князів Любомирських з Дубна¹⁵, що вирізняється значним інформаційним потенціалом для дослідників історії Волині. Крайні дати документів – 1619–1867 рр., 76 од.зб.

Більшість матеріалів фонду репрезентує господарсько-майнові справи князів Любомирських, переважно XVIII–XIX ст.: судові документи, позови; поділ земель; контракти продажу земель; грошові позички; листування царської адміністрації і Дубненської економії та князів Любомирських щодо господарських справ за 1822–1850 рр. тощо. Зберігається в фонді й приватне листування Любомирських¹⁶. Документи фонду дозволять дослідникам реконструювати майнове становище та господарські взаємини представників польської шляхти Волині, перш за все, Любомирських, а також Ходкевичів, Понінських, Четвертинських та інших протягом тривалого часу, зокрема, кінця XVIII – першої половини XIX ст. Фонд містить також екстракти з Житомирських та Київських гродських книг про майнові справи Любомирських за 1747, 1771 рр.¹⁷ та ін.

Детальне опрацювання представленого джерельного масиву дозволить встановити динаміку змін, що відбувалися в системі господарювання, а також проаналізувати майнові суперечки як невід'ємну складову функціонування модерного суспільства. Так, у фонді є матеріал, що репрезентує місце та роль майнових конфліктів у середовищі різних соціальних груп: шляхти, міщан та осіб духовного стану. Так, наявна інформація про земельні суперечки між князями Любомирськими та монахнями Дубненського уніатського монастиря¹⁸.

Документи фонду Любомирських розкривають й податкову систему, яка функціонувала на Волині на початку XIX ст., зокрема, в фонді наявний реєстр усіх чиншів та податків від мешканців Дубна і передмість за 1805–1806 рр.¹⁹, повинності селян²⁰. Так, ще в 1833 р. населення міста за перехід через р. Ікву платило мостове князям Любомирським, які його побудували²¹. Цінними для економічної історії є матеріали інвентарів фільварків Дубненщини, а саме: Головицького, Іванського, Підборецького, Сурміцького, Тороканського, Забрамського, сіл Тороканів і Пелчи²².

Становить інтерес для дослідників Волині й виявлений нами інвентар м. Дубна за 1723 р., рукописна книга на 86 арк. У ній, крім господарських моментів, присутня й інформація про кількість та місце знаходження церков різних віросповідань, про наявні при

них навчальні заклади. Так, при церквах Св. Миколая та Св. Іллі розташовані школи, які з давнього часу мали свій фондуш. Були в місті також 2 єврейські школи та синагога.

Цікава й інформація для дослідників благодійницької діяльності церков XVIII ст. В інвентарі зафіксована наявність в Дубно на 1723 р. кількох шпиталів: шпиталь при католицькому монастирі, руський і єврейський шпиталі²³. Зауважимо, що зазначена справа містить й матеріал про фінансування шпиталю в Олиці, що правда інформація датована 1839 р.²⁴

Таким чином, матеріали особових архівів і, зокрема, фонду князів Любомирських є цінним джерелом для дослідників економічної, соціальної та церковної історії Волині XVIII–XIX ст.

Слід відмітити, що українські джерела, які зберігаються в архіві Любліна, не обмежуються тільки матеріалами Середньовіччя та Нового часу.

В окремий блок можна виділити документи, які репрезентують різні аспекти життя українського прикордонного суспільства кінця XIX– початку XX ст. Оскільки це не входить до сфери наших дослідницьких інтересів, ми обмежимося лише переліком наявних фондів, що спонукає дослідників до більш ґрунтовного аналізу репрезентованих джерел з історії України²⁵.

Церковні джерела відділу рукописів Люблінського католицького університету

Пам'ятки церковної “україніки” представлені не лише архівами Люблінського державного архіву – українські джерела можна відшукати й у відділі рукописів бібліотеки Люблінського католицького університету.

Нашу увагу привернула збірка рукописів, пожертвованих католицьким священиком Б. Уссасом університетській бібліотеці²⁶. Збірка стосується історії Уніатської та Римо-Католицької церков на території України та Білорусі в XVII–XIX ст. Це, переважно, рукописні матеріали, оригінали та копії з різних архівів, друки, чорнові варіанти статей різних авторів та нотатки автора колекції.

Отця Б. Уссаса цікавили всі сторони життя зазначених церков, і він навіть зібрав бібліографію з історії Католицької та Уніатської церков на землях, що увійшли до складу Російської імперії, – як друковані, так і рукописні матеріали. Найбільшу увагу він при-

ділив трагічним сторінкам існування Уніатської церкви в Російській імперії, зокрема 30-м рокам XIX ст.

Автор зібрав різноманітну інформацію про василіанську псевдо ігуменю М. Мечиславську. Особливий інтерес представляє лист уніатської ігумені Параскеви. Уссас під час архівних пошуків у Віленському архіві, які він здійснював за рекомендацією митрополита А. Шептицького в 1930–1935 рр., знайшов цікавий документ. Це був лист справжньої останньої ігумені Мінського монастиря Параскеви Левшецької до Мінського генерал-губернатора М.А. Долгорукова, копію якого він передав до бібліотеки Люблінського університету. Лист датується 1834 р. і містить інформацію про проведення внутрішніх змін в монастирському храмі на зразок православного; про особовий склад монастиря, кількість монахинь, учениць та інших осіб, які перебували на утриманні монастирської спільноти тощо²⁷.

Цікавила Уссаса й джерельна база культурної спадщини ліквідованої Церкви. Автор відзначає, що багатий масив джерел по монастирях, які перебували в складі Російської імперії, зберігався у Варшавському архіві давніх актів, але він був мало опрацьований та майже весь був втрачений під час Варшавського повстання 1944 р.²⁸

Приділяє автор значну увагу книжковим збіркам ліквідованих римо-католицьких монастирів України та Білорусі, подаючи статистичні дані про кількість книг, а також їх розміщення по різних відомствах (направлялися по трьох інстанціях: 1) світському римо-католицькому духовенству, 2) світським навчальним закладам; 3) губернським бібліотекам)²⁹.

Проте доля книжкових зібрань ліквідованих василіанських монастирів була значно трагічнішою. Дослідник подає цифри спалених за наказом Й. Семашка уніатських богослужбових книг. Важливим є факт, як саме реагували на подібну діяльність деякі православні архієреї. В колекції Уссаса наявний уривок листа Філарета, архієпископа Чернігівського до А.В. Горського від 1885 р., де архієпископ пише про акти вандалізму, здійснені над старовинними уніатськими книгами за наказом колишнього уніатського та православного вищого духовенства (в Белгороді, в річці Донець було потоплено значну частину таких книг за наказом Володимира, єпископа Курського), і відмічає: “Если так распорядился епископ, что думать остается о священниках?”³⁰.

Щодо методів приєднання уніатів до православ'я, – о. Уссас приводить листи православного духовенства, в яких це докладно прослідковується. Так, у листі православного митрополита Литовського і Віленського Макарія до генерала А.Л. Протасова відверто мовилося про те, що втримати у православ'ї колишніх уніатів тільки духовними засобами не можна, і що власне приєднання було здійснене “не одним православним духовенством силою его проповіді, а преимущественно при содействии гражданской власти, так и удержание их в православии по крайней мере может и должно совершаться духовенством при содействии же гражданской власти”³¹. Привертає інтерес і знайдене автором у Віленському архіві листування генерал-лейтенанта Заболоцького з чиновником О. Стороженком, в якому останній зазначає, що колишній уніатський єпископ, а на той час (1864 р.) православний Литовський митрополит Й. Семашко, “замышляет присоединить к православию униатов Люблинской губернии...”³².

Цікавить автора колекція і постать останнього уніатського митрополита в Російській імперії – Йосафата Булгака, про якого він збирає відомості з різних джерел. Слід відзначити, що, за словами автора, митрополит Й. Булгак, котрий був похований в Санкт-Петербурзі на православному цвинтарі не з ідеологічних причин, як це стверджували історики XIX ст., тобто, щоб підкреслити його приналежність до православ'я, а тому, що на той час католицький, а тим більше уніатський цвинтар в столиці Росії був відсутній. Усіх представників християнського віровизнання ховали на православному цвинтарі. Тільки в 1856 р. (а митрополит помер у 1838 р.), завдяки отцю-домініканину Д. Лукашевичу в Санкт-Петербурзі був відкритий окремий цвинтар для католиків³³.

У досліджуваній колекції джерел наявна копія тестаменту Київського уніатського митрополита Леона Кішки від 22.11.1728 р.³⁴ Під цим номером зберігаються й виписи з різних документів, що стосуються Святоспаської православної церкви в Любліні з 1596–1639 рр., що були зроблені на замовлення Люблінського губернатора в XIX ст. Значна увага в документах приділена становищу православного церковного братства та міжконфесійних взаємин православного та уніатського населення Любліна. Йдеться, зокрема, про грамоту Київського митрополита Михайла Рогози міщанам Любліна на заснування братства від 1594 р.; дарчі записи на братство князя Юрія Чарторийського від 1599 р.; документи про зрівняння в

правах люблінських міщан православного та уніатського віросповідання від 1635 р.; скарга православних на Холмського уніатського єпископа за напад на їхній братський монастир від 1639 р. тощо³⁵.

Значний масив документів колекції складають копії та чернетки різних статей, присвячених церковній тематиці початку ХХ ст.: листи римських пап, фрагменти статей про об'єднання Церков, умови переходу на католицизм та статистичні дані про кількість осіб, які прийняли католицьке віросповідання на теренах Холмщини протягом 1905–1909 рр. тощо³⁶.

Загалом, колекція о. Б. Уссаса є цінним джерелом з історії Православної церкви на східних теренах Польщі, а також Уніатської та Католицької церков на білоруських та українських землях, що перейшли до складу Російської імперії в результаті поділів Речі Посполитої. Зазначені документи – це складова частина історичної спадщини українського народу.

Таким чином, у регіональних польських архівах зосереджено значний джерельний масив, що має для України виняткове історико-культурне значення. Особливо це стосується матеріалів церковних архівів, які потребують ретельного дослідження та видання.

¹ *Мицик Ю.* Документи польських архівів до історії запорозького козацтва першої чверті XVII ст. // Архіви України. – 2004. – №1–2. – С. 93–111; *Мицик Ю., Кислюк О.І.* Незнаний німецькомовний твір XVII ст. про Україну // “Києво-Могилянська академія”. Наукові записки. Історичні науки. Т. 27. – 2004. – С. 78–93.; *Мицик Ю.* Чуднівська та Слободищенська битви 1660 р. на сторінках “Віршованої хроніки” // Архіви України. – 2005. – №4. – С. 76–103 і т.д.

² *Довбищенко М.В.* Українські церковні архіви Литовсько-Польської доби: історична доля та перспективи реконструкції // Архіви України. – 2001. – № 6. – С.11–23.

³ Archiwum państwowy w Lublinie (AP w Lublinie). – Z. 16 Trybunał koronny Lubelski.

⁴ *Довбищенко М.В.* Указ. пр. – С. 12, 17.

⁵ AP w Lublinie. – Z. 95. Chełmski konsystorz Grekokatolicki.

⁶ *Kołbuk W.* Duchowieństwo unickie w królestwie Polskim 1835–1875. – Lublin: TN KUL, 1992. – 190 s. і т.д.

⁷ AP w Lublinie – Z. 95, sygn. 1225.

⁸ Там же. – Z. 95, sygn.1226.

⁹ Там же. – sygn. 690, 447.

¹⁰ *Скоцильс І.* Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII ст. Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. Т. 2. Протоколи гене-

ральних візитацій. – Львів, 2004; *Radwan M.* Wizytacje generalne parafii unickich w województwie Kijowskim i Braclawskim po 1782 roku. – Lublin: TN KUL., 2004. – 912 s.

¹¹ AP w Lublinie.– Z. 111, Klasztory greckokatolicki w województwie Lubelskim

¹² Tamże. – Z. 107, Parafie greckokatolickie w województwie Lubelskim.

¹³ Tamże. – Z. 102, Seminarium Duchowne w Chełmie.

¹⁴ Tamże. – Z. 626, Teki Ferdynanda Bostla.

¹⁵ Tamże. – Z. 79, Archiwum Lubomirskich.

¹⁶ Tamże. – Z. 79, sygn. 70, 75.

¹⁷ Tamże. – sygn. 76.

¹⁸ Tamże. – sygn. 6.

¹⁹ Tamże. – sygn. 43.

²⁰ Tamże. – sygn. 51,52.

²¹ Tamże. – sygn. 9, k. 5.

²² Tamże. – sygn. 47, 49–50, 53,56, 58, 58C, 60.

²³ Tamże. – sygn. 40, k.4–25.

²⁴ Tamże.– sygn. 38.

²⁵ Tamże. – Z. 28 Akta miasta Chełma (1661–1811), 23 од.; Z. 1 206 /2 Księgi kaptura ziemi Chełmskiej I powiatu Krasnostawskiego (1668–1764), 6 од.; Z. 62/2 Akta miasta Bełza (1867–1936), 4 од.; Z. 447 Urząd kadastralny w Bełzie (1853 – 1939), 213 од.; Z. 254 Zjazd Sędziów Pokoju Gubernii Wołyńskiej w Równem 1913–1917 (1920), 9 од.; Z. 762 Delegatura Pełnomocznika Rządu do spraw Przesiedlenia w Bełzie 1951, 115 од.; Z. 526 Komisariat Oświaty Ludowej dla Chełmszczyzny, Podlasia i Polesia (1917–1919), 764 од.; Z. 1075 Ukraińska Powstańska Armia Zachód IV Okręg Wojskowy, Teczki: 69–85; Z. 1449 Policja Państwowa Stacja Kontrolna w Równem (1921–23), 2 од.; Z. 1448 Starostwo powiatowe w Sokalu (1931–39), 11 ОЃ.; Z. 1450 Okręgowa Komisja Wyborcza 58 w Samach (1935), 9 од.

²⁶ Otdzial rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. – Zbiór rekopisów ks.

B. Ussasa.

²⁷ Otdzial rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. – Zbiór rekopisów ks.

B. Ussasa., rkp. 760, k. 22

²⁸ Tamże.– rkp. 960, k. 90.

²⁹ Tamże.– rkp. 909, k. 21.

³⁰ Tamże.– rkp. 757, k. 22.

³¹ Tamże.– rkp. 757, k. 34.

³² Tamże.– rkp. 760, k. 67–68.

³³ Tamże. – rkp. 960, k. 84.

³⁴ Tamże. – rkp. 757, k. 1–6.

³⁵ Tamże. – rkp. 757, k. 11–19.

³⁶ Tamże. – rkp. 757, k. 31–64.